

~~III-9-49~~

Вх. № 1346
ПОЛУЧЕНО НА 10 / XII 1926г.

Отг. автор

II 1184

БЪЛГАРСКА

ПРАВНА ТЕРМИНОЛОГИЯ

ДОКЛАД ДО БЪЛГАРСКАТА
АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ.

(КЛОН ФИЛОСОФСКО-ОБЩЕСТВЕН).

От действителния член на Академията
СТЕФАНА С. БОБЧЕВ.

СОФИЯ
Печатница „ПРАВО“
1923

Българска правна терминология

Доклад до Българската Академия на Науките

(Клон философско-обществен).

I.

Скоро 45 години как у нас се съставяват, приемат и обнародват закони и съчиняват, издават не малко трудове по правни и държавни науки; при все това, ние нямаме още една установена, възприета от всички, държавно-правна и законодателна терминология. Нещо повече; у нас и до сега не сж сполучливо намерени термини за някои правни понятия или за превеждане от чужди на български език думи с правно значение. Т. напр. ние нямаме още окончателно възприети от всички термини за Droit public и Droit social. Едни превеждат Droit public с „публично право“, други с обществено право, а трети прибягват до „явно право“.

Вземете който щете сборник на закони у нас, особено сравнете закони от разни министерства и вие ще видите, че не само в разните закони, но в сжщия закон много пжти терминологията не е запазена. Наистина, законите, които излизат от министерството на правосъдието сравнително се отличават с една по-последователна и по-обмислена терминология, и то благодарение на обстоятелството, че в самото начало на правните словосъобразувания у нас се прие като образец руския юридически език. Вследствие на това наистина ние имаме една сравнителна еднаквост в възприетите термини, но затова пжж едва ли можем за всички подобни да твърдим, че сж най-правилните. Ние приехме думите иск, истец, ответник, дело, инстанция, апел, въззив, мирови сждия, давност, перемция, повинност, налог, гербов сбор, канцеларски разходи и пр. и пр. без особена критика, затуй защото така ги намерихме готови в руските сждебни устави.

В областта на материалното право ние и до сега не сме се окончателно спрели върху термини, с които да обозначаваме правилно и верно една редица от понятия. У нас има още правници, от които едни употребяват думите ступанин, ступанство вместо собственик, собственост, а други — вместо владетел и владение.

Ако вземем да прегледаме най-ранната наша правна книжнина и ранните преводи на турските закони (Сжбрание на отоманските

зако̀ни в изда̀нието на Арнаудова) и сравним сега действащите у нас гра̀ждански зако̀ни, ще видим, че не сме отишли много напред в усъ̀жвря̀шенствуване на юрѝдическия ни език. Нѐщо повече, в тези п̀рвона̀чални опити за наша правна терминология има думи, които с̀ж по-сполучени от тези, които в най-ново време ние употреба̀ваме, без ника̀ква критика, без никакво взира̀не да ли те приля̀гат за понятия̀то или за изра̀за, към който ги подвежда̀ме.

Много от нашите зако̀ни с̀ж с̀жставени така небрежно и с т̀жй раз̀нообразни термѝни даже за с̀жщото понятия̀е, че и най-т̀жрпеливият юрѝст с най-голя̀мо внима̀ние и жела̀ние трудно може да ги разбере, а зако̀нът трябва да б̀жде преди всичко ясен. Той не е назна̀чен само за ученѝте, за юрѝстите, за с̀ждиите. Той трябва да б̀жде дост̀пен за всеки кнѝжовен гра̀жданин, толко̀з повече като се зна̀е, че нико̀й нема̀ право да се оговора̀ с незна̀енето на зако̀ните.

Зако̀нът за отчу̀дението на недвижими имоти за д̀ржавна и обществена полза от 31 януари 1885 г. е с̀жставен и обнародван на един т̀жмен и заплетен език, както за това нееднократно е напо̀мяно. Зако̀нът за железниците с̀жд̀ржа наредби, които просто с̀ж непонятни. С̀жщото може да се ка̀же и за зако̀на за митниците, зако̀на за гербовия налог и пр. и пр. Обаче счита̀м за излѝшно да изт̀жквам образци от несполучливи изра̀зи и думи в поенатите и в други зако̀ни, защото се боя̀, че ще пропусна най-характерните, които заслужа̀ват повече внима̀ние и да изсоча не толко̀з изра̀зните и забележителните. Та и не е ли все едно, кои зако̀ни и от кое време зако̀ни с̀жм посочил? Такива с̀ж много и те с̀ж от всички времена и от всички ведомства, где повече, где по-малко.

II

За с̀жставя̀нето на една б̀лгарска юрѝдическа терминология у нас се е по̀менавало не един п̀т. С това е достат̀чно да се установи необходѝмостта ѝ. Както се вижда, ние не ще можем да дочака̀ме онова бла̀женно време, когато нашето законодателство — грижливо, и с последователност изра̀ботвано — да може да нало̀жи на юрѝдическата ни кнѝжнина един общ технѝчески език. Спomniàме си, че в 1893 г. при министерството на Правос̀ждието беше назна̀чен добрия позна̀вач на б̀лгарския език, многогодѝшен учител и превода̀ч от гр̀цки на Отоманските зако̀ни Никола С. Михайловски, на ко̀гото беше в̀зложено да преглѐдва всички законопроекти, изходя̀щи из министерството на правос̀ждието, да угла̀жда и по̀правя я̀зика им, за да б̀ждат те преди всичко издавани на един с̀носен и ясен б̀лгарския език. Това не тра̀я д̀лго. Подобно по̀правя̀не и обра̀ботване на законопроектите, вна̀сяни в Народно̀то С̀жбрание, в днешно време с̀жвсем не е м̀жчно да става, защото сега ние има̀ме достат̀чно добри позна̀вачи на нашия език, но злото е имено там, че на този в̀жпрос — за правилността и ясността на ѐзика в законопроектите — нико̀й не обр̀ща внима̀ние. Не

само това, но когато вие се опитате да обжрнете внимание върху някой варваризм, или просто безсмислие в някоя наредба (изречение, параграф, член), или поискате да поправите такава сжвсем безсмислена фраза, параграф, алинея, вас спират веднага с дутите: „молим, оставете сега филологията и граматиката“.

И тези, които ви сж вжзразили с такжв апломб, смятат, че тяхната смелост е в сжщото време и острога. Те не знаят каква голяма пакост се прави на един закон, когато се пропуска той да стане заджлжителен при грапава обработка, при неясност и неправилност. Нийде на света не се действува така безогледно в областта на законосжставянето. Навсякжде и сжставителите и комисиите, през които минава законопроектжт си отварят очите и гледат: пжрво да направят закона ясен, второ — да употребят за всяко понятие най-необходимия, вече известен термин; новите, пжрви пжт употребени термини, се обясняват: в Англия обясняват всички неологизми, както се вижда от *Parliamentary papers*. Но да приемем, че всичко това е половин беда. Цяла обаче и голяма беда е, гдето немаме и до сега една установена и последователна правна, законодателна и джржавна терминология.

Знае се, че в Австрия много отдавна, в 1849 г., а именно в Виена, австрийското министерство на правосждието покани една югославянска комисия, на която вжзложи да сжстави един правен и джржавен речник за всички славянски наречия в австрийската джржава. В тази комисия влязяха Вук Ст. Караджич, Франьо Миклошич, Иван Мажуранич и Божидар Петранович. Те изработиха преди всичко една „Юридическо — политическа терминология за славянските езици в Австрия (*Juridischpolitische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs*, Wien 1858). Тази работа беше използвана най-много от хжрватските правници и законодатели. Струва да се отбележи следното из предговора кжм нея: „Вжобще, до колкото беше най-много вжзможно, ние се джржехме о чисто-народния и общо-понятен начин на говорене, като вземахме в внимвние бележките на г. Вука Ст. Караджич, който е познат по целия славянски учен свят като пжрви езиковловец на нашия народ. Когато ние, за някакжв израз, не можехме никак да намерим подходяща нарочна реч, обржщяхме се кжм останалите славянски наречия, и ако намярвахме някоя дума, на която коренят е понятен и на югославяните, приемахме я, като я променяхме според духа на югославянския език. Ако ли не намярвахме ни у едно славянско наречие сжответна дума, тогаз само се залавяхме за новосковани речи, вжведени в хжрватския деловен слог. Преди обаче, да ги приемем, ние ги разгледвахме точно, дали сж сжставени по духа на нашия език. В противен случай те бяха захвжрляни и заменявани с други, сжгласно приетото правило“.

Извжршеното от поменатата комисия послужи особено на хжрватските законодатели и учени в тяхната работа. То не беше

достатъчно за да обрне внимание и на сръбските юристи за да имат една обща юридическа терминология*).

Др. В. Богишич, бележит творец на Черногорския „Општи Имовински законик“ извърши едно превъзходно дело в онази част на своя труд, гдето посвети цял дял от Законника (дял VI, §§ 767, 1031) на обяснението на термините, които се употребяват в неговия знаменит труд. Този дял е особено важен за всички правници и филолози-славяни, защото в него те ще намерят, ако не много думи за заемане, в всеки случай образци, които могат да послужат за ръководство. Правилото, от което се е ръководил Богишич, е изложено от него така: строго да се държи о народния език и когато е необходима потреба да се отстъпва от него, тогав яко да се държи о неговия дух.

Всеки, който е прегледвал делото на черногорския кодификатор, знае с каква простота и ясност се отличава Общия Имовински Законик на Черна Гора. Той заслужава вниманието на всички български законосъставители, като образец именно от тази страна.

III.

Струва ми се, че нема нужда от големи подробности и доказателства за да се изтъкне необходимостта за една установена научно и критически изработена българска правна и държавно-законодателна терминология. Тя би трябвало да обема термините на всички научни дисциплини в областта на правото, държавните и стопански науки.

Така широка поставена задачата за изработването на тази терминология, по никой начин тя не може да бжде оставена на едно или две лица и свършена в един кратък срок. Изработването ѝ би трябвало да бжде предмет на многостранни и подробни проучвания както на действующето у нас право, прието от нашия законодатель, така също и на установените от народа в неговия обичаен кодекс правни думи.

Не стига това. Необходимо е да се проучат ранните още от време на турското владичество преводи на Отоманските закони.

Също така става необходимо и едно запознаване с термините, които сж употребени в разните научни трудове (оригинални или преводни монографии и курсове по правото и държавно-стопанските науки).

Българската Академия на науките бе възложила на вещи и опитни специалисти — филолози да приготвят за обнародване един български речник, който да сждържа думите не само на говори-

*) Тъзи за днешно време остаряла вече терминология не е могла и за тогава да бжде толкоз свършена и критиката можа да ѝ даде надлежната оценка. Във всеки случай тя заслужава поменуване преди всичко като сериозен опит и хубав копнеж за една похвална и полезна работа.

мия, но и на книжовния наш език. Нема никакво съмнение, че в този речник ще влязат и термините, за които става дума тук.

Още не се знае как ще се приготви тази мъчна работа от почтените редактори на бжлгарския речник. Но има ли нужда да се казва, че те ще бждат много благодарни ако тяхната задача се улесни с предварителното приготвяне на терминологията, за която е дума.

Според мен Бжлгарската Академия на науките е най-меродавният институт, на който се пада да вземе инициативата за една бжлгарска правна терминология. В състава на нейните клонове, особно философско-обществения и историко-филологическия, влязат лица, които сж близко запознати с материята вжобще. Обаче все пак кжм едно такова важно начинание би трябвало да се привлечат колкото се може по-отбрани и от други среди вещи лица.

Така напр. аз бих предложил нашата Академия на науките да пристъпи кжм съставянето на комисия с отбележената вече задача, в която, освен по трима членове от двата клона—философско-обществен и историко-филологически—да бждат поканени още по един представител от следните учреждения: 1) Юридическия факултет, 2) Историко-филологическия факултет, 3) Вжрховния Касационен Сжд, 4) Вжрховния Административен Сжд, 5) Кодификационата Комисия при Министерството на Правосждието, 6) Юридическото Дружество, 7) Сжюза на Бжлгарските сждии и 8) Сжюза на Бжлгарските адвокати.

IV.

Считам за излишно, както вече споменах, да доказвам умелността и даже необходимостта за една установена бжлгарска юридическа терминология. Сжщо така считам за излишно тук да предлагам подробности вжрху програмата за деятелността на комисията, на която би се вжзложило изработването на занимаващата ни терминология. Все пак аз ще нахвжрлям тук главните основания, които според моето мнение, би трябвало да послужат като едно упжтване в евентуалната работа на една такава комисия.

1. На пжрво място, откак се състави комисията, тя трябва да раздели работата си по специалности като вжзложи отделно на разни лица приготвянето на сега употребяваните у нас термини по групи: а) гражданско право и сждопр.; б) угл. право и сждопр.; в) джрж., конст. и междунар. право; г) стопански и финансови науки, които могат да бждат подразделени; д) каноническо право и е) сждебна медицина. Компетентните лица ще съставят списжка на термините — бжлгарски и чужди — снадлежните обяснения и бележки и с посочвания, кои от тях заслужва да бждат предпочетени и заджржани.

2) Списжците с техните обяснения и бележки ще бждат внесени на разискване и одобрение от страна на цялата комисия, за заседанията и за разискванията, на които добре ще бжде да се джр-

жат макар по-кратки, за подигнатите въпроси и съществените неща, протоколи.

3) За окончателното предпочитане, приемане на един или други термин, трябва да се вземат за ръководство следните правила:

а) Термините, които сж придобили право на гражданство — домашни или чужди — щом сж вече прилегнали и ясни за разбиране, трябва да се усвоят окончателно.

б) Термините, които явно не сж сполучливи — не само защото не сж бжлгарски, а защото не отговарят на понятието — трябва да се заместят с нови, и, преди всичко, сжс бжлгарски термини. За това ще трябва да се прибегне до ясните и повсеместни термини на бжлгарското обичайно право. Ако у нас нема такжв термин, може да се обжрнем кжм такжв от някой други славянски язык, като и в тоя случай гледаме пак коя дума е най-близка и най-приляга на духа или строежа на бжлгарския язык.

в) Когато не може да се намери нито дума у нас, нито в други слав. язык, която да изразява понятието и да приляга на нашия язык, тогава само може да се прибегне до сжставяне на нов термин. В тоя случай пак трябва да се обржца голямо внимание на духа и строежа на езика ни, защото ако такава дума не може да се сжстави сполучливо, много по-добре е да се приеме чуждата дума, без оглед на това от где ни иде тя: от изток или от запад. Аз не сжм против заемането даже на някоя турска дума, ако тя е изразна, ако е понятна и прилегне.

Като правя това предложение и се опитвам да дам някои упжтвания за евентуалната работа на надлежната комисия, аз никак немам пред вид, че само в тази форма и в тези рамки може да се достигне гонимата цел. Аз повдигам само въпроса и се надявам, че от мненията и разискванията, които заслужва да станат по въпроса, в средата на нашия обществено-философски клон на Бжлгарската Академия на Науките ще се изтжкне поне най-същественото, което се намери за необходимо и целесжобразно било по сжстава на комисията, било по начините на нейната деятелност за изработване на бжлг. правна терминология, било за упжтванията, които ще трябва да се дадат.

С. С. Бобчев.

Боровец (Чам-кория), 15 септ. 1922 год.